

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 4

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 882 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-aprelda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalendarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Organizational Behavior and Leadership.....	10
Ibrokhim Gulomov	
Baliqchilikda klasterlarini tashkil etishning nazariy asoslari	18
Olim Murtazayev, Muydinov Olim Bekmurotovich	
Оценка состояния привлечения инвестиций в сферу туризма Узбекистана и механизмы управления	24
Арзиматов Бобирмирзо Зокирджон угли	
Biologik aktivlar buxgalteriya hisobni milliy va xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish masalalari ...	27
Axmadaliyeva Zebo Abdusalimovna	
Aholi yashash joylarida yong'in risklarini bartaraf etish xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari	32
Aziz Zikriyoev	
O'zbekistonda ilmiy darajali kadrlar tayyorlash tizimi boshqaruvining tashkiliy tuzilmasi va vazifalari.....	40
Beknaeva Shaxnoza Vladimirovna	
Mintaqaviy turizmning iqtisodiyot rivojlanishiga ta'siri (O'zbekiston turistik xizmatlar bozori misolida).....	45
D. B. O'roqova	
Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ko'paytirishning asosiy yo'llari.....	50
Ibrohimov Boburmirzo Baxtiyor o'g'li, Sayfiddinov Sarvarbek Anvarbek o'g'li	
Sanoat korxonalarining aksiyalar bozorida faoliyati tahlili: muammolar va yechimlar	55
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
Qurilishda modernizatsiya va diversifikatsiya qilish asosida yangi ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish	63
Islamov Ozodjon	
Sanoat korxonalarini innovatsion salohiyatini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish yo'llari.....	67
J. K. Boymurodov	
Mamlakatda yashil iqtisodiyotni rivojlantirish yo'nalishlari	72
Kadirxodjayeva Nilufar Raxmatullayevna	
BlokchEYn texnologiyalari yordamida raqamli iqtisodiyotni o'zgartirish	77
Karabayev Rustam Zafarovich, Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida zamonaviy mehnat bozorining rivojlanishi	84
Layli Mirzayeva	
Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishda investitsion resurslardan samarali foydalanish mexanizmlari.....	88
Luiza Komilovna Xaydarova	
Umumta'lim muassasalari sonining ekonometrik tahlilini pedagogik metodlar yordamida amalga oshirish....	93
Ravshanova Muhayyo Maxmanazarovna	
O'zbekiston tarixiy shaharlarida turistik faoliyati shakllanishi va ularni boshqarishning nazariy asoslari.....	98
Meliqulov G'ayrat Abdug'afforovich	
Iqtisodiy rivojlanish va ilmiy tadqiqot rivojlanishining havo ifloslanish darajasiga ta'siri	105
Murodullayev Kamoliddin Sherzod o'g'li, Sadibekova Bibisora Djapparovna, Turdiqulov Farrux Ravshanjon o'g'li	
Hududlarni rivojlantirish va "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishning ekologik muammolari.....	110
Maxkamov Saidafzal Saidkamol o'g'li, Yigitaliyeva Dilnavo Mansurjon qizi	
Ekoturizm obyektining tasniflanishi va alohida xususiyatlari	116
Qodirov Azizjon Anvarovich	
Mamlakatimiz oliy ta'lim tizimida sifat menejmentidan foydalanishning konseptual asoslari	121
Saidqulova Furuza Farmonovna	
Bo'lajak iqtisodchilarning kasbiy kompetensiyalari.....	125
Shukurova Marifat Xodjiakbar qizi	
Ta'limning bosqichlari va ularning inson kapitalini shakllantirishdagi ahamiyati	129
To'rayeva Hurriyat To'yqulovna	

Hududlarda to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish dasturini amalga oshirishda marketingni rivojlantirish yo'llari	136
Xamidov O. X., Tojiyeva A. F.	
Investitsiyalar marketingining strategik aspektlari.....	143
Xodjamberdiyeva Dilnoza Bahtiyorovna	
Xorijiy investitsiyalarni jalb etishda investitsion muhit jozibadorligini oshirishga nazariy qarashlar	149
A. Bektemirov, A. A. Abdurahmonov	
Qishloq xo'jaligi raqobatbardoshligini oshirishning ilg'or xorij tajribasi.....	154
Abdulloyev Asliddin Junaydullayevich, Ochilov Narzullo Fayzulloyevich	
Sanoat ishlab chiqarish tizimining investitsion xususiyatlari.....	159
Yodgorova Xalima To'liqinovna	
Turizm sohasi uchun yuqori malakali kadrlarni tayyorlashda davlat va xususiy sherikchilikning o'zaro bog'liqligi tahlili.....	165
Raxmatov Adxam Itolmasovich	
Mamlakatimizda turizm tashkilotlari faoliyatini qo'llab-quvvatlash maqsadida marketing instrumentlari orqali samarali tizim yaratish.....	169
Suyunova Kamilla Baxromovna	
Qishloq xo'jaligida agrokimyo xizmatlar ko'rsatishning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	173
Tabayev Azamat Zaripbayevich	
Yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilishni faollashtirish muammolari.....	178
Xomitov K. Z., Masharipova S. R.	
Considerations on the Problem of Illegal Migration and Human Trafficking	183
Azamatova Gulmira Bayirbekovna, Otarbayeva Guljan Kobeyevna	
Sustainable Development and Environmental Economics in Uzbekistan: A Focus on Carbon Pricing and Renewable Energy	186
Muhammadiyev Po'latjon Ilhomjon o'g'li, Urganbayeva Dilnoza Toxtasinovna	
The use of Digital Technologies in the Provision Of Utilities to the Population	192
Mamanazarov Oybek Shomurodovich, Inoyatova Durdona Shoxaydarovna, Alijonov Jamshid Alijon o'g'li	
The Current State of the Digital Economy in the Agrarian Sphere: Problems and Solutions	196
Babadjanov Abdirashid Musayevich	
Behavioral Theory of the Firm.....	201
Egamberdiyeva Oydin Abror qizi	
The Role of Information Technologies in Increasing the Capitalization of Commercial Banks	207
Egamova Makhfurat Esanovna	
Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан	211
Абдуллоев Фуркат Олимджонович	
Совершенствование методологии экспертизы инвестиционных проектов	216
Бекимбетова Гулнора Маратовна	
Методические подходы к формированию механизмов стратегического управления развитием химической отрасли.....	223
Бибутова Шахло Саъдуллаевна	
Меры по снижению доли теневой экономики в стране.....	228
Махмудова Юлдузхон Бахромжон кизи, Сафаров Гиёсиддин Абдуллаевич ўгли	
Формирование национальной инновационной системы – одна из приоритетных задач повышения конкурентоспособности Республики Узбекистан	232
Н. М. Махмудов, А. А. Алиев, З. А. Мирзоев	
Мониторинг и анализ современного состояния и развития промышленности в Узбекистане.....	237
Назарова Раъно Рустамовна, Исмоилова Малика Дилшодовна	
Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов.....	243
Раупов Жамшид Рашидович	
Роль применения ключевых показателей эффективности труда на предприятиях.....	249
Рахматуллаева Шахноза Хамидовна	

Влияние цифровой трансформации на инвестиционную привлекательность Узбекистана.....	255
Саиткамоллов Муҳаммадхожа Сабирходжа угли, Маркабаева Жансая Айбек кызы	
Организация и координация методической помощи при управлении педагогическими кадрами	261
Хакимова Майя Юрьевна	
Интеграция узбекистана в мировое экономическое содружество путем унификации бухгалтерского учета на основе МСФО	266
Зарипова Саёхат Зафаровна	
Tijorat banklari tomonidan investitsiya loyihalarini moliyalashni rivojlantirish imkoniyatlari.....	271
Abduqodirova Ozoda Anvarjon qizi	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarga ajratilgan kreditlarning joriy tahlili.....	276
Abdusalomov Jaxongir O'ktam o'g'li	
Globallashuv sharoitida mamlakatimizda sug'urta bozorini raqamlashtirishning ahamiyati	282
Anvarova Z.	
The Role of Parents and Teachers in Promoting a Healthy Lifestyle in Children.....	286
Axtamov Djamshed Baxromovich	
A Study of the Importance of Green Economy in Uzbekistan Sustainable Economic Development and its Measurement Indicators in Relation to Environment.....	291
Ataniyazova Maksuda Baltayevna, Tairova Zarnigor Mammot qizi	
Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzishning zarurligi.....	296
Avazov Iloxom Ravshanovich	
Foydani soliqqa tortish obyekti sifatidagi iqtisodiy tarkibi.....	301
Axrorov Zarif Oripovich	
Surxondaryo viloyatida aholining uy-joy bilan ta'minlanganlik darajasini tahlili.....	309
Ibragimov Qobil To'xtamishovich	
Review of Methodological Approaches to Enterprises Financial Condition Analysis.....	314
Ismailova Maxbuba Mirxalilovna	
Innovatsion rivojlanish sharoitida xizmat ko'rsatish sohasini tasniflanishining nazariy va ilmiy asoslari.....	319
Masharipova Manzura Alimbayevna	
Korxonalarda benchmarking strategiyalarini qo'llashning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlari.....	325
Narziyeva Dilafiruz Muxtorovna	
Davlat budjetining soliqsiz daromadlari shakllanishini takomillashtirish yo'llari.....	330
O'ktamova Nargiza Narzulla qizi	
Mamlakatimizda sanoat ishlab chiqarishi korxonalarining rivojlanish holati tahlili.....	334
Olimov Maqsudjon Komiljon o'g'li	
Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotni moliyaviy hisobotning xalqaro standartlar talablari asosida tuzish.....	339
Pardayeva Zulfizar Alimovna	
Raqamlashtirish sharoitida qo'shma korxonasi faoliyatining tahlili.....	343
Rashidov Jamshid Xamidovich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishida oilaviy tadbirkorlikning o'rni.....	348
Raximov Baxromjon Ibroximovich, Saloxiddinov Zuxriddin Nuriddin o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatishning ilmiy asoslari.....	352
Suyunov Asror Baxtiyorovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida telekommunikatsiya sohasini rivojlantirish ilmiy asoslari.....	356
Toshmatov Salohiddin Zayniddinovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarni joriy etishning huquqiy masalalari.....	360
Turg'unov Saloxiddin Jamol o'g'li, Mirzayeva Mohidil Vohidovna	
Zamonaviy sharoitlarda korxonalarining moliyaviy baqarorligini yaxshilash masalalari	366
Usmanova Guljahon Ulug'bek qizi	
Franshizalarni jalb qilishda davlat boshqaruvi tizimida marketing tadqiqotlarining ahamiyati	371
Xodjayev Anvar Rasulovich	

Transport Decarbonization Strategy.....	377
Yarashova Vasila Kamalovna, Muradov Bekzod Xidirnazar ugli	
Temir yo'l transportida ishlab chiqarish faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirish	382
Yermatova Dilnoza Axmadjonovna	
Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari	387
Yuldashev Xusniddin Abdullayevich	
Issiqlik ta'minoti xizmatlarini ko'rsatish samaradorligi va sifatini baholash ko'rsatkichlari tizimi.....	390
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
Issiqlik ta'minoti xizmatlari sifatiga ta'sir etuvchi omillar va ularni baholash	394
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga soliq solishni takomillashtirish.....	399
Abdullayev Zafarjon Alijonovich, Zaydullayev Abduhabib Boliqul o'g'li	
Sug'urta tashkilotlarida hisob siyosatini ishlab chiqishning ahamiyati.....	404
Abduraimova Maftunaxon Axmatovna	
Bank risklarini boshqarishning xalqaro tajribalari.....	409
Abdurasulov Jaxongir Abduvaliyevich	
Tadbirkorlik subyektlari ijtimoiy ma'sulligini ta'minlash mexanizmining amal qilish darajasi.....	416
Bayisbayev Javlon Nurlanovich	
Qishloq aholisining qishloq xo'jaligida bilim va innovatsiyalarni o'zlashtirishga ta'sir etuvchi omillarni iqtisodiy baholash (Samarqand viloyati misolida).....	421
Bozorova Lobar Nuralevna	
Направления совершенствования инновационных стратегий в деятельности промышленных предприятий.....	427
Дониерова Зухрабону Алишер кизи	
Mol-mulk solig'ining korxonalar faoliyatiga ta'siri.....	432
Qudiyarov Kishibay Ramatullayevich	
Banklar reytingini aniqlash va barqarorligini ta'minlashning ustuvor yo'nalishlari.....	438
Maxmudov Omon Tuxtayevich	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida tijorat banklarining aktiv va passiv operatsiyalarini innovatsion usullar orqali boshqarishni takomillashtirish	442
Mo'minova Ma'suda Baxtiyarovna	
Auditorlik tekshiruvini dasturiy ta'minot asosida tashkil etish: muammo va yechimlar.....	447
Nazarova Kamola Sattoral qizi	
Ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirishning davlat tomonidan tartibga solish konsepsiyasi.....	453
Normurodov Xusan Eshmaxmatovich	
O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ahamiyati hamda uni rivojlantirish istiqbollari.....	460
Nurullayeva Shaxnoza, Saydullayeva Saodat	
Tijorat banklari inson kapitali samaradorligini baholashda KPI ko'rsatkichlaridan foydalanish mexanizmlari	467
Turaeva Mastura Kurbanovna	
Сущность и особенности инвестиционно-строительного процесса	471
А. Бектемиров, Б.М.Абдувалиев	
Tijorat banklarida muammoli kreditlarni boshqarishning dolzarb masalalari.....	478
Saidov Hayotjon Raxmatulloevich	
Tijorat banklarida kredit operatsiyalari hisobini takomillashtirish.....	482
Sa'dullayeva Asalxon Muzaffarovna	
Ko'p tarmoqli fermer xo'jaliklarining raqobatbardoshlikni baholash usullari	485
Abdulloyev Asliddin Junaydullayevich, Teshayev Mirolim Djumayevich	
Tadbirkorlik subyektlarida soliq yukini optimallashtirish mexanizmi	490
To'xsanov Quدراتillo Nozimovich	

Davlat sektorida ichki audit tadbirlarini umumiy rejalashtirish	495
Xamidova Z. U.	
Aholi moliyaviy savodxonligini oshirish va uning ahamiyati.....	501
Xudayarova Xurshida Abdunazarovna	
Kambag'allikni qisqartirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	505
Xudoyberdiyev Jamshid Juraboy o'g'li	
Oliy ta'lim muassasalarida buxgalteriya hisobi va ichki auditni takomillashtirish	511
Shaymatova Nargiza Ashurovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida sug'urta xizmatlari.....	516
Shodmonova Odina G'ofur qizi	
Fuqarolar davlat pensiya ta'minoti tizimining amaldagi holati tahlili.....	520
Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li	
Aholiga bank xizmatlari ko'rsatishning ijtimoiy ahamiyati.....	525
Eldor Uskanov	
Innovatsion boshqaruvning ilg'or xorijiy tajribalari	530
Yusupova Jamila Karamatdinovna	
Neft-gaz korxonalarini moliyaviy-iqtisodiy faoliyati natijalari tahlili ("O'ZBEKNEFTGAZ" AJ misolida)	534
Umurzoqov Jamoliddin Sherbekovich	
Korxonalarda savdo marketing faoliyati samaradorligini baholash.....	541
Sobirov Azizbek Avzbekovich	
Moliyaviy firibgarliklarga qarshi kurashishda raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari.....	548
Gadaev Ismat Yadgarovich	
Hududlarda islom iqtisodiyoti tamoyillari asosida amalga oshirilgan investitsion loyihalar: to'siqlar va yechimlar	551
Irgasheva Gulbahor Sodiqovna	
O'zbekistonda investitsiyalardan samarali foydalanish asosida oziq-ovqat sanoati samaradorligini oshirish yo'llari.....	554
Kobilova Nasiba Xurramovna	
Foreign Economic Relations as a Factor of Effective Functioning of the Economy	561
Bakhodurova Sulkhya Azizkhodjaevna, Li Marina Rudolfovna, Mukhtarova Donata Ravshanbekovna, Romashkin Roman Anatolyevich	
Modern Approaches to the Organization and Development of the Consumer Services Market.....	566
Musyeva Shoira Azimovna	
Ishlab chiqarish siklini qisqartirishning iqtisodiy samaradorligi.....	570
Odina Nabiyevna Tuychiyeva, Nazarova Latofat Toirjon qizi	
Asalarichilik mahsulotlari bozorida marketing strategiyasini amalga oshirish.....	575
Rashidova Xadicha Tursunalievna	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida bank faoliyatini iqtisodiy-matematik modellashtirish yo'llari	581
Raxmanov Mexridin Sindarovich	
Korporativ boshqaruv amaliyoti bo'yicha hisobot tuzish bo'yicha xorijiy tajriba.....	586
Tashmatov Rustam Xusanovich	
Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari	592
Yuldashev Xusniddin Abdullayevich	
Iqtisodiyotda turizm o'rnini statistik baholash uslubiyoti.....	595
Zilola Jumanova	
Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан	602
Абдуллоев Фуркат Олимджонович	
Блокчейн-технология и информационная безопасность в цифровой экономике Узбекистана.....	607
Кадиров Алишер Исмаилович	
Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов	611
Раупов Жамшид Рашидович	

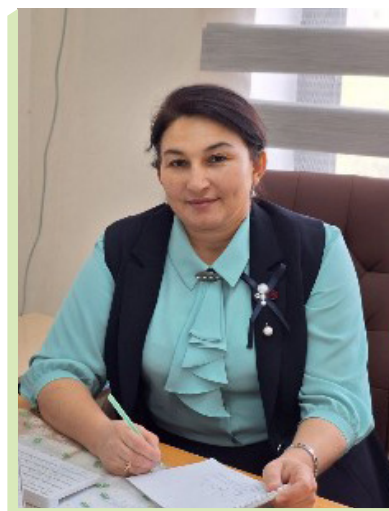
O'zbekistonda zamonaviy kabel va sim mahsulotlari ishlab chiqaruvchi korxonalar faoliyatiga nazar.....	617
Rashidova Odina Olimjon qizi	
Современные тенденции развития валютных отношений в Узбекистане	622
Камалов Камолалдин Кахрамонович	
Sug'urta sohasining O'zbekiston iqtisodiyotidagi o'rni	626
Sharobiddinov Akramjon Goyibbayevich	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning xorij tajribasi va undan O'zbekistonda foydalanish yo'nalishlari	630
Fayziyeva Aziza Azamat qizi	
Modeling the Stackelberg strategy in a linear model (linear city) Hotteling.....	635
Musayeva Shaira Azimovna, Usmonova Dilfuza Ilkhomovna	
Mulkning kapitallashuvi darajasini iqtisodiy jihatdan amalga oshirish samaradorligini baholash uslublari.....	644
Norboyev Odil Abrayevich	
Tijorat banklarining kredit portfelini amaliy holati va ekonometrik tahlillari: ATB "Aloqabank" misolida.....	649
Norov Akmal Ruzimamatovich, Norova Nozima Nabiyeвна	
O'zbekistonda "yashil iqtisodiyot" muhitida kreditlash va moliyalashtirish imkoniyatlari	654
Taxir Urkinbayev	
Budjet tashkilotlarida ichki nazorat tizimini tashkil qilishning xususiyatlari.....	658
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
Chinese Commercial Banks Experience in Asset Diversification	663
Uktamova Nozima Narzulla kizi	
Sanoat taraqqiyotida ishlab chiqarish korxonalarini ustuvor rivojlantirish istiqbollari.....	667
Yadgarov Akram Akbarovich	
Анализ деятельности коммерческих банков Узбекистана по кредитованию физических лиц.....	673
Базарова Нигора Равшановна	
Mahalliy va xorijiy investitsiyalarni jalb etishning innovatsion jarayonlarga ta'sirini baholash.....	684
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	689
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Xusanov Faxriddin Jamoliddin o'g'li	
Tashqi mehnat migratsiyasi.....	694
O. N. Djurayev	
Raqamli iqtisodiyotda sanoat tarmog'ining davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishini baholash	699
Otaboyeva Dildora	
Nobank kredit tashkilotlarining moliyaviy xizmatlari sifatini oshirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi	705
Raimov Xurshid Muxtorovich	
Tijorat banklarida moliyaviy injiniringni qo'llash istiqbollari	711
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
O'zbekiston Respublikasi moliya bozorida tijorat banklari faoliyati: muammo va yechimlar	716
Toymuxamedov Ibroxim Rixsiboevich, Jumaev Islombek Akram o'g'li	
Agrar ta'lim tizimida boshqaruv samaradorligini oshirish yo'llari	723
Boltayev Nurali Shiramatovich, Beglayev Uchqun Xurramovich, Abdiyev Izzat Risqiboyevich	
O'zini o'zi band qilgan shaxslardan olinadigan soliqlarni takomillashtirish orqali yashirin iqtisodiyotni jilovlash masalalari	731
Davranov Iskandar Jumayevich	
Iqtisodiy konsentratsiyalarni tartibga solish va nazorat qilishni takomillashtirish.....	738
Luqmanov Sharifxon A'zam o'g'li	
Role of Private and Public Kindergartens in Early Childhood Development	744
Makhmudova Munisakhon Abbos qizi	
"Yashil" enegriya quvvatlarini barpo etish iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash asosi sifatida.....	749
Muminova Elnoraxon Abdukarimovna, Umarova Dilnoza Oybek qizi	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda CVP-tahlilni tashkil etishning muammoli jihatlari	754
Qlichev Baxtiyor Pardayevich	

Korxonada likvidlik riskini minimallashtirish orqali uning moliyaviy barqarorligini saqlab qolish	759
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Развитие международных торгово-экономических связей Республики Узбекистан	766
Ким Татьяна Валерьевна, Гофуржонова Шахрибону Бахромжон кизи	
Kapital qurilishni boshqarish samaradorligini oshirishning dolzarb masalalari	774
A. Bektemirov, M. U. Sarimsoqov	
O'zbekiston mehnat bozorida yoshlarning ish bilan bandlik darajasini oshirish.....	780
Mambetjanov Qahramon Qurbandurdiyevich, Bahromov Shahzod Fazliddinovich	
Роль имиджа в улучшении инвестиционной привлекательности высших учебных заведений.....	787
Жанзаков Бекзот, Жонузоков Мирзабек	
Innovatsion kichik tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha xorij tajribasi va uni mamlakat iqtisodiyotida qo'llash imkoniyati.....	795
Toshaliyeva Saodat Toxirovna, Eshqulova Dilorom Abduravupovna	
Перспективы развития банковского сектора в Узбекистане для иностранных туристов	802
Муминов Шахзод Низомиддинович, Каримова Азиза Махомадризоевна	
Innovatsion faoliyat moliyaviy modellari va mexanizmlarini rivojlantirishning konseptual asoslari	806
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
Qishloq xo'jaligi tarmoqlarini innovatsion rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribalar va ulardan respublikamizda samarali foydalanish yo'llari	814
Ishniyazov Baxrom Normamatovich	
Turistik xizmatlarining o'ziga xos xususiyatlari va marketing tadqiqotlari.....	819
Berdiqulova Iroda Rayimqulovna	
Qoraqalpog'iston qishloq xo'jaligi: asosiy muammolar va rivojlanishining ustuvor yo'nalishlari	823
Yeshimbetov Uktamjon Xudaybergenovich	
Iqtisodiyotning erkinlashtirilishi sharoitlarida kichik biznes sektori rivojlanishining imkoniyatlari.....	832
Botirova R. A., Sirojiddinov I. Q.	
Kriptoalyuta va blokcheyn tadqiqotlari: tendensiyalar va istiqbollar	835
Berdiqulov Jurabek	
Bank risklarni monitoring qilish tizimini takomillashtirish	837
Hamroyev Sherzod Axtamovich	
O'zbekiston hududlariga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda ko'p qavatli "yashil" fermer xo'jaliklarini tashkil etishning ahamiyati	843
Turdimuratova Aziza Alisherovna	
Surxondaryo viloyatining mahalliy budjet daromadlarini oshirish yo'llari va uni arima modeli asosida prognozlash.....	846
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Qishloq xo'jaligi tarmog'ining mamlakat iqtisodiyotidagi o'rni va undagi tarkibiy o'zgarishlarni statistik baholash.....	856
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatish korxonalarining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati	863
Pardayev Jamshid Muzaffarovich	
Turizm bozorini rivojlantirishda mehnat bozorining tutgan o'rni va ahamiyati	872
Berdiqulova Iroda Rayimqulovna, Berdikulov Jurabek	
Проблемы расчета определения и планирования прибыли предприятий в условиях модернизации экономики	876
Алиева С.С.	

ASALARICHILIK MAHSULOTLARI BOZORIDA MARKETING STRATEGIYASINI AMALGA OSHIRISH

Rashidova Xadicha Tursunalieva

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti "Iqtisodiyot" kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada strategiya to'g'risida xorijiy mutaxassis olimlarning fikr-mulohazalari, u bo'yicha mallif yondoshuvlari bayon etilgan. Marketing strategiyalarining turli belgilarga ko'ra tasnifi, Ansoff matritsasi bo'yicha intensiv o'sish strategiyalarining turlari tasniflangan. Bundan tashqari, nazariy bilimlarga asoslangan holda asal ishlab chiqaruvchi korxonaning marketing strategiyasini ishlab chiqish bosqichlari, asalarichilik mahsulotlari bozorida ishlab chiqarish jarayonlari va marketing faoliyatining o'ziga xos xususiyatlarini baholash mexanizmi yoritilgan.

Kalit so'zlar: strategiya, uzoq muddatli marketing strategiyasi, o'rta muddatli marketing strategiyasi, strategik rejalashtirish, rivojlanish, ichki muhit, tashqi muhit, asal, asalarichilik, asalarichilik bozori.

Abstract: The article describes the opinions of foreign experts on the strategy, and the author's approach to it. Classification of marketing strategies according to different characteristics, types of intensive growth strategies are classified according to the Ansoff matrix. In addition, based on theoretical knowledge, the stages of development of the marketing strategy of the honey-producing enterprise, the mechanism of evaluating the specific characteristics of production processes and marketing activities in the market of beekeeping products are highlighted.

Key words: strategy, long-term marketing strategy, medium-term marketing strategy, strategic planning, development, internal environment, external environment, honey, beekeeping, beekeeping market.

Аннотация: В статье изложены мнения зарубежных экспертов о стратегии, а также авторский подход к ней. Классификация маркетинговых стратегий по различным признакам, виды стратегий интенсивного роста классифицируются по матрице Ансоффа. Кроме того, на основе теоретических знаний выделены этапы разработки маркетинговой стратегии предприятия по производству меда, механизм оценки особенностей производственных процессов и маркетинговой деятельности на рынке продукции пчеловодства.

Ключевые слова: стратегия, долгосрочная маркетинговая стратегия, среднесрочная маркетинговая стратегия, стратегическое планирование, развитие, внутренняя среда, внешняя среда, мед, пчеловодство, рынок пчеловодства.

KIRISH

Strategiya konsepsiyasi korxonani strategik boshqarish tizimida asosiy hal qiluvchi hisoblanadi, chunki u maqsadlar, rivojlanish imkoniyatlari (potensial) va marketing muhiti shartlarining birlashtiruvchi bo'g'inidir. Biznesning umumiy maqsadlaridan kelib chiqib, u biznes muhitiga ta'sir etuvchi omillarni hisobga olgan holda, korxonaning strategik yo'nalishlarni raqobatdosh ustunliklarga aylantirishi mumkin bo'lgan vositalarni belgilaydi, ularsiz o'sib borayotgan noaniqlik va ekologik sharoitlarda bozor o'zgarishlariga samarali moslashadi.

Korxonalarning ichki tizimidagi jarayonlarning bozor talablariga mos kelmasligi va boshqaruv jarayonining nomukammal qurilishi muammoni yanada kuchaytiradi. Aniq shakllantirilgan strategiya tadbirkorlik subektiga rivojlanishning eng maqbul yo'lini tanlashga va bozorga kirish hamda unda o'zini o'rnatish jarayonida eng muhim raqobat ustunliklarini shakllantirishga yordam beradi. Shuningdek, u korxonani tashqi muhitdagi o'zgarishlarga tayyorlaydi, mavjud resurslarni ushbu muhitdagi o'zgarishlar bilan bog'laydi, bozor faoliyatidagi muammolarni aniqlaydi va tarkibiy bo'linmalar ishini muvofiqlashtiradi hamda nazorat tizimini yaxshilaydi. Yuqoridagilarni inobatga olgan holda, korxonalar faoliyati samaradorligini mumkin bo'lgan eng yuqori darajasiga erishish uchun ularning bozorni rivojlantirish strategiyasini marketing nuqtai nazardan ilmiy asoslash zarurati tug'iladi.

Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda boshqaruv faoliyati leksikonida "strategiya" tushunchasi mustahkam o'rin oldi. So'nggi uch o'n yillikda u menejment nazariyasi va amaliyotida faol qo'llanildi. Zamonaviy menejment tushunchalari nuqtai nazaridan, strategiya mavhum narsa emas, bu ko'rsatilgan biznes konsepsi-

yasini saqlab qolishi mumkin bo'lgan haqiqiy raqobatdosh ustunlikni shakllantirishga olib kelishi mumkin bo'lgan uzoq vaqt real harakatlar bilan birlashtirilgan eng asosli ilmiy yondashuvdir.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Strategiya va strategik rivojlantirish hamda korxonalarining marketing strategiyasi kompleksini amalga oqqali ko'zlangan maqsadlarga erishish jarayonlari uzoq yillar davomida ilmiy-nazariy hamda uslubiy jihatlari tadqiq qilinib, o'rganilib kelinmoqda. Ayniqsa, xorijiy tajribalarda strategik maqsadlarga erishishda mahsulotlarini ma'lum bir bozorlarda marketing strategiyasini amalga oshirishning bozor imkoniyatlari, tarmoqdagi barqaror mavqeni yaratishga yo'naltirilgan korxonaning o'z mavqeini mustahkamlash, iste'molchilarning ehtiyojlarini qondirish va belgilangan maqsadlarga erishishga qaratilgan boshqaruv rejasi, maqsadli bozorlarda uzoq muddatli raqobatdosh ustunliklarga erishishda marketing strategiyasining o'rni alohida e'tirof etiladi. Tanlangan mahsulotlarini bozorda marketing strategiyasini amalga oshirish bo'yicha ko'plab iqtisodchi olimlar ilmiy izlanishlar olib borgan. Ular qatoriga A. P. Nalivayko ^[1], M. Porter ^[2], A. Tompson ^[3], P. Doyle ^[4], B. Karlof ^[5], R. Fatxutdinov ^[6], V. Kolpakov ^[7], V. Oberemchuk ^[8], Dj. Traut ^[9], A. Soliyev, S. Buzrukxonov ^[10] kabi tanikli olimlarni kiritishimiz mumkin.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur maqolada iqtisodiy tahlilning analiz va sintez, abstrakt-mantiqiy fikrlash, taqqoslama kabi an'anaviy usullardan foydalanildi. Iqtisodchi olimlarning turizmدا marketing strategiyalarini takomillashtirishga oid bo'lgan ilmiy-amaliy qarashlari tahlil qilindi va natijalari asosida xulosalar shakllantirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Strategiyani tanlash korxonada o'z faoliyatida qaysi raqobatdosh ustunlikka tayanishiga bog'liq. Marketing strategiyasi uzoq muddatli va o'rta muddatli bo'ladi. Uzoq muddatli davrlar uchun umumiy strategiyani dastlabki asoslash muhim ahamiyatga ega, uni korxonaning resurslari va imkoniyatlariga qarab uchta: asosiy o'sish, barqarorlashtirish, qisqartirish va to'rtinchi variant aralash turga bo'lish mumkin. Bular umumiy qabul qilingan asosiy strategiyalar bo'lib, ular doirasida marketing strategiyalari bozor muvaffaqiyatini belgilaydi hamda marketing strategiyalarini bir qator belgilari bo'yicha tasniflash imkoniyatini beradi (1-jadval).

1-jadval: Marketing strategiyalarining turli belgilarga ko'ra tasnifi

Tasniflash belgisi	Strategiya turlari
Amalga oshirish muddati	- uzoq muddatli va o'rta muddatli
Mahsulotning hayot aylanish bosqichi	- mahsulotni bozorga olib chiqish bosqichida; - o'sish bosqichidagi strategiyalar;- bozor to'yinganlik bosqichida;- pasayish bosqichida.
Bozor talabining holati	- konversion va ijodiy marketing; - rag'batlantiruvchi va rivojlantiruvchi marketing; - sinxron va qo'llab-quvvatlovchi marketing; - remarketing va demarketing; - individual va qarshi marketing;
Marketing aralashmasining elementlariga tegishli	- tovar va narx; - taqsimlash va aloqa;
Mavjud raqobatdosh ustunliklar (M. Porter bo'yicha)	- narx yetakchiligi; - differensiatsiya; - fokuslash (konsentratsiya);
Differensiyalash turiga qarab	- mahsulot, xizmat va tasvir; - xodimlar tomonidan;
Kompaniyaning raqobatdosh pozitsiyasiga, faoliyat doirasiga va marketing yo'nalishlariga qarab	- bozor yetakchisi;- raqiblar;- izdoshlar; - bozor o'rni;
Matritsali usullar bilan bozor pozitsiyasiga qarab	- rivojlanish; - raqobatdosh ustunliklarni saqlab qolish; - hosilni yig'ish; - yo'q qilish;

1 Manba: Muallif ishlanmasi

Bozorni qamrab olish darajasiga qarab	<ul style="list-style-type: none"> - mahsulot ixtisoslashuvi; - segment ixtisoslashuvi; - bir segmentli ixtisoslashuv; - tanlab ixtisoslashuv; - to'liq qamrab olish;
Kompaniyaning sotish bozorlarini segmentatsiyalash chuqurligiga qarab	<ul style="list-style-type: none"> - tabaqalanmagan marketing; - tabaqalashtirilgan marketing; - konsentrlangan marketing;

O'sish marketing strategiyasining mantiqiy davomi bo'lgan ikkinchi darajali marketing strategiyasini tanlashda odatda "mahsulot-bozor" matritsasi qo'llaniladi. Natijada bozorni rivojlantirish va foydani oshirish maqsadida korxonaning tadbirkorlik faoliyati bo'yicha bozorga kirish, bozorni rivojlantirish, mahsulot ishlab chiqarish va diversifikatsiya qilish kabi to'rtta variantini taklif qilinadi.

Agar korxonaga allaqachon taniqli mahsulot bilan bozorda faoliyat olib borayotgan bo'lsa, birinchi variantdan foydalanish kerak. Bunda bozordagi mavqeyini mustahkamlash uchun marketing chora-tadbirlarini kuchaytirish talab etiladi. Ikkinchi variantda, mahsulot portfelida mavjud bo'lgan mahsulot yangi bozorlarga chiqariladi deb taxmin qilinadi. Mahsulotni rivojlantirish strategiyasi mavjud bozorlarda yangi mahsulotlarni sotish orqali amalga oshiriladi. Korxonalar umumiy iqtisodiy va moliyaviy holatiga, resurs imkoniyatlariga hamda marketing yo'nalishlariga qarab quyidagi marketing strategiyalardan foydalanadi:

1. Omon qolish strategiyasi – bu inqiroz sharoitida, kompaniya bankrot bo'lish arafasida turganda mos keladigan himoya strategiyasi. Uning maqsadi marketing kompleksini qayta qurish orqali inqirozdan chiqishdir.
2. Keyinchalik o'sish strategiyasini amalga oshirishga o'tish bilan korxonaga faoliyatining asosiy ko'rsatkichlarining tez yoki kutilmagan yomonlashuvi sharoitida qo'llanilishi mumkin bo'lgan barqarorlashtirish strategiyasi.
3. Sotish, foyda, kapital va boshqa samaradorlik ko'rsatkichlarini oshirishni nazarda tutuvchi o'sish strategiyasi. Matritsa sohasida joylashgan intensiv o'sish marketing strategiyalarining bir qator turlari mavjud (2-jadval).

2-jadval: Ansoff matritsasi bo'yicha intensiv o'sish strategiyalarining turlari*

	Tovarlar	
	Mavjud	Yangi
Mavjud	Bozorga chuqur kirib borish strategiyasi	Mahsulot ishlab chiqish
Yangi	Bozor rivojlanishi	Diversifikatsiya

Bozorga chuqur kirib borish strategiyasi, agar korxonaga iste'molchilarga allaqachon ma'lum bo'lgan mahsulotni bozorda targ'ib qilgan holatda qo'llaniladi. Bunday strategiya bozor hali to'liq band bo'lmagan va o'sish zaxiralari ega bo'lgan taqdirda tavsiya etiladi va u maqsadli reklama kompaniyalari, sotishni rag'batlantirishning har xil turlari yordamida mahsulot sotish hajmini oshirishga, shuningdek, bozorda narxlarni xaridorlarning ko'pchiligi uchun foydali darajaga tushirish orqali yaxshilashga savdo faoliyatini tashkil etishga qaratilgan.

Asalarichilikda narxlar strategiyasini tanlashda mavsumiylikni hisobga olish asalarichilik korxonasi uchun barqaror rentabellikni ta'minlaydi, shuning uchun mavsumga qarab narx strategiyasini va tegishli taktik choralarini o'zgartirishga arziydi. Asalarichilik ishlab chiqaruvchi korxonalar tomonidan narx siyosatini shakllantirish jarayonida narxlarni moslashtirish strategiyasini yoki o'rtacha bozor narxlarini tanlash maqsadga muvofiqdir.

O'zbekiston Respublikasida agrar sohadagi ko'pgina kichik korxonalari uchun mahsulot sotishni tashkil etish qiyin muammodir, chunki ular o'z mahsulotlarining muhim qismini arzon narxlarda "samarali taqsimlash strategiyalarini amalga oshirish tufayli ancha yuqori daromad oladigan vositachilarga sotadilar. Asalarichilik sohasida ham ko'p hollarda vaziyat juda o'xshash bo'ladi. Asalarichilik mahsulotlarini marketing strategiyasi uning tabaqalanishi va mavsumiylikiga, shuningdek korxonaga faoliyati ko'lamiga bog'liq, chunki tovarlarning kichik partiyalari qulay sharoitlarni yaratishga imkon bermaydi.

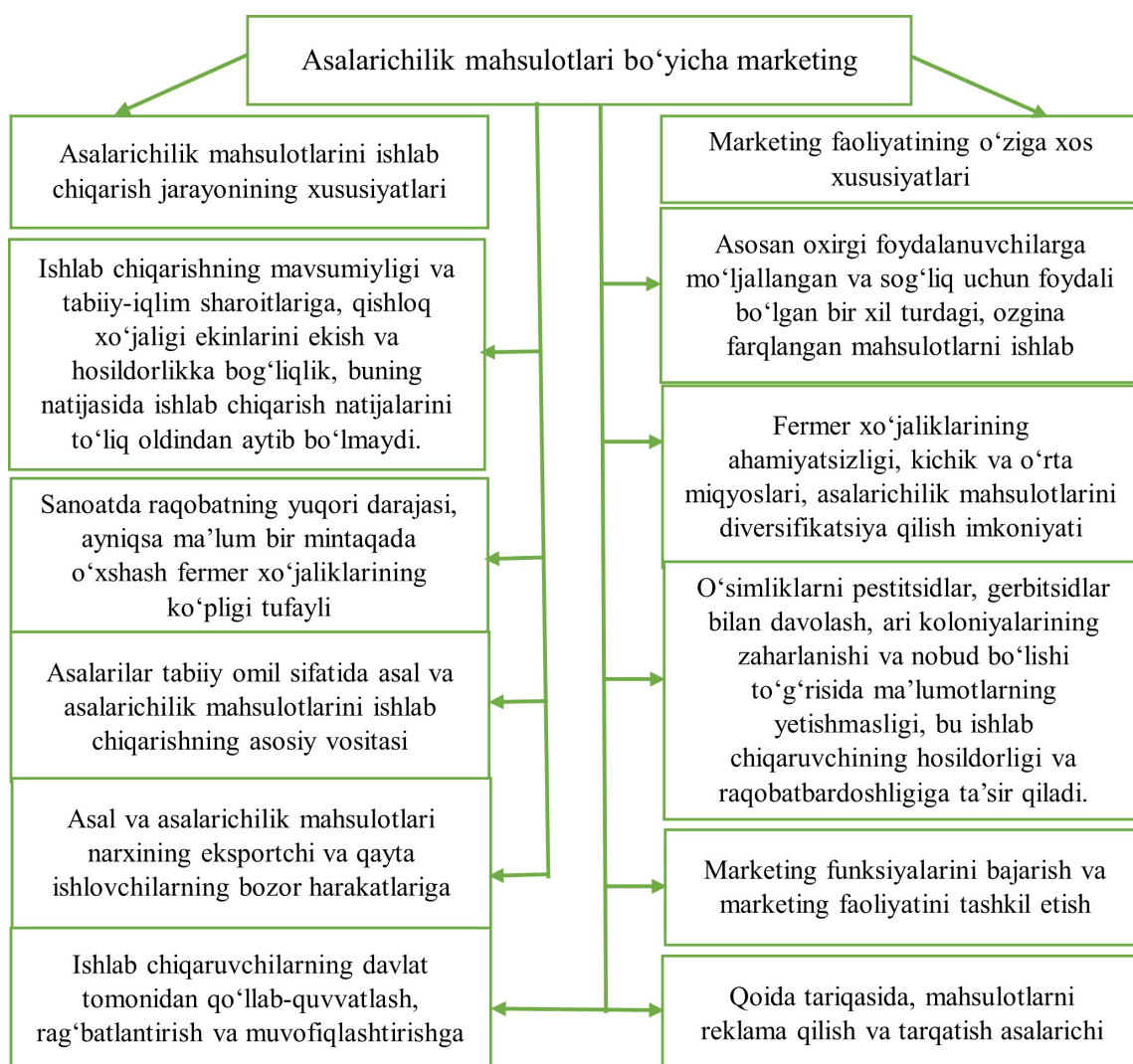
Agro-ozuq-ovqat mahsulotlarining har xil turlari uchun turli marketing strategiyalari samarali bo'ladi. Xususan, asalarichilik sohasida ham xuddi shunday, yilning turli davrlarida turli marketing strategiyalari qo'llaniladi. Chunki, bu mahsulotning o'ziga xos xususiyati shundaki, uni asosiy ehtiyoj mahsuloti sifatida tasniflash mumkin bo'lsa, lekin uni ishlab chiqarish mavsumiydir. Tadqiqotchilarning fikriga ko'ra asal qizdirilganda u bakteritsid xususiyatlarini yo'qotadi, ammo ta'm xususiyatlarini yo'qotmaydi. Vaqt o'tishi bilan asal kristallanadi, lekin uning ozuqaviy sifatini yo'qotmaydi. Bu tarkibidagi glyukoza foiziga bog'liq bo'lgan tabiiy jarayon. Agar fruktoza hukmron bo'lsa, kristallanish biroz keyinroq sodir bo'ladi. Asal mustahkamlik o'zgarishi

tufayli foydali xususiyatlarini yo'qotmaydi ^[11]. Asalarichilik ishlab chiqarish korxonalarini uchun sotish faoliyati sohasida samarali farqlash strategiyalarini tanlash va asoslash 3-jadvalda keltirilgan.

3-jadval: Asalarichilik korxonalarini sotishni differensiallashtirishning samarali strategiyalarini tanlash va asoslash²

Savdo strategiyalari	Strategiya turlari	Xarakterli
Mavsumga qarab	Intensiv savdo strategiyasi	Iyuldan sentyabrgacha turli tarqatish kanallari orqali asalarichilik mahsulotlarini faol sotishni ta'minlash
	O'rtacha savdo strategiyasi	Ishlab chiqarish jarayonidan tashqari eng foydali tarqatish kanallarini aniqlash va talabni kamaytirish orqali etarli miqdorda sotish hajmi hamda daromadini ta'minlash.
	Jozibador savdo strategiyasi	Qish va bahor fasllarida talab hamda taklifning qisqarishi davrida yuqori sifatli asalarichilik mahsulotlarini sotishni ta'minlash.
Tarqatish kanaliga qarab	Faol to'g'ridan-to'g'ri etkazib berish strategiyalari	Iste'molchilarga katta va o'rta partiyalarda maqbul narxlarda (asal, katta hajmdagi) faol to'g'ridan-to'g'ri sotishni ta'minlash.
	Faol bilvosita ta'minot strategiyalari	Ulgurji sotuvchilar va boshqa vositachilarga katta partiyalarda o'rtacha narxlarda faol bilvosita sotishni ta'minlash

1-rasm: Asalarichilik mahsulotlari bozorida ishlab chiqarish jarayonlari va marketing faoliyatining o'ziga xos xususiyatlarini baholash mexanizmi

2 Nanba: Muallif ishlanmasi

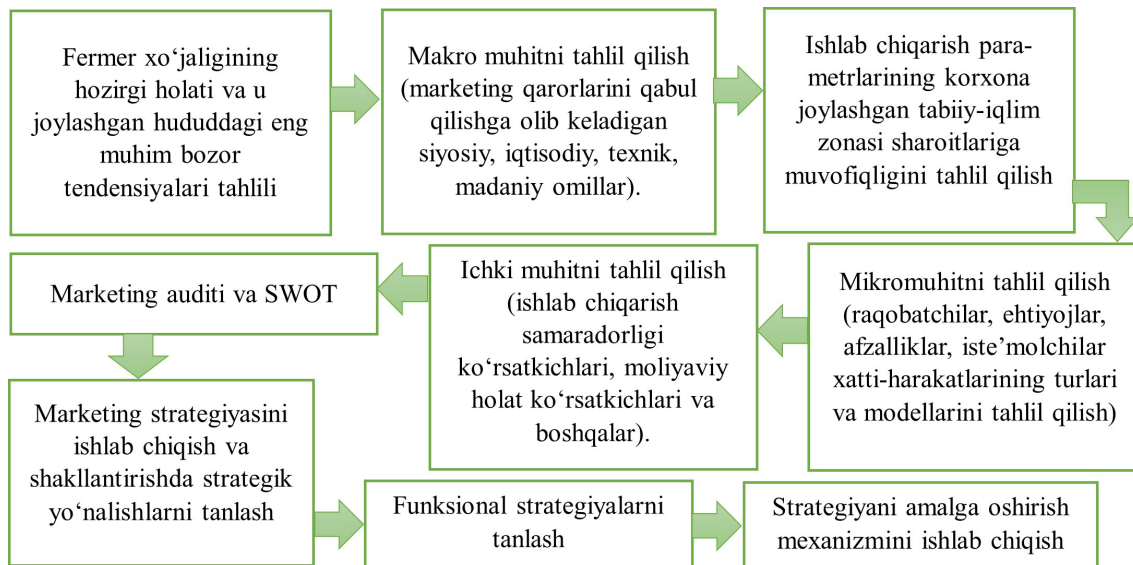

Asalarichilik mahsulotlarining marketing strategiyalarini iqtisodiy foydaga qarab yuqori foyda olishga yo'naltirilgan va o'rtacha barqaror foyda olishga yo'naltirilgan bo'lish mumkin. Asal ishlab chiqarish O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligi sohasida juda istiqbolli yo'nalish hisoblanadi. Bugungi kunga kelib O'zbekiston Respublikasi asal ishlab chiqarish va eksport qilish sohasida xalqaro bozorlardagi asosiy raqobatchilardan biriga hisoblanmoqda. Asalarichilik tarmog'ini samarali rivojlantirish qishloq xo'jaligi mahsulotlarini etishtirish va eksport qilish hajmini yanada oshirishning uzviy va majburiy tarkibiy qismidir.

Agar erishilgan natijalarni tahlil qiladigan bo'lsak, keyingi o'n yilliklarda xo'jalik turlari bo'yicha asal etishtirish tarkibida jiddiy o'zgarishlar ro'y berdi. Natijada, respublikada asal etishtirish hajmini 25 ming tonnadan 52,5 ming tonnaga oshirish va asalarichilik mahsulotlarini hisobga olish tizimi va statistik bazasi shakllantirish ^[12] ni reja qilingani bu sohada olib borilayotgan ishlarni davomiyligini anglatadi. Shu ma'noda, asalarichilik mahsulotlari bozorida ishlab chiqarish jarayonlari va marketing faoliyatining o'ziga xos xususiyatlarini baholash mexanizmi talab etiladi (1-rasm).

Bozor sharoitida agrar sektor korxonalarini o'z salohiyatini, shu jumladan, tashkiliy shakllarni eng yaxshi ochib berish yo'nalishlari hamda rivojlanish variantlarini mustaqil tanlash imkoniyatiga ega va bunday boshqaruv natijalari uchun javobgar bo'ladi. Marketing tamoyillari asosida qurilgan ilmiy va iqtisodiy asoslangan strategiya agrobiznes muvaffaqiyatining garovidir. Asalarichilik mahsulotlari bozorida kichik korxonalarining marketing strategiyalarini shakllantirish o'ziga xos xususiyatga ega.

Quyidagi 2-rasmda keltirilgan asal ishlab chiqaruvchi korxonaga strategiyasini ishlab chiqish bo'yicha fermer xo'jaligining asosan sifat ko'rsatkichlari va uning marketing muhitini tahlil qilish natijalari asosida amalga oshirilishi kerak.

2-rasm: Asal ishlab chiqaruvchi korxonaning marketing strategiyasini ishlab chiqish bosqichlari

Ishlab chiqilgan va amalga oshirilgan strategiyaning samaradorligi strategik, shu jumladan, optimal taqsimlanishiga ham bog'liq. Bunda, qishloq xo'jaligi korxonasining moliyaviy resurslari birinchi navbatda e'tiborga olish kerak. Marketing strategiyasining samaradorligi amalga oshirish jarayonini tashkil etish va korxonaning ushbu jarayonga tayyorlik darajasiga ham bog'liq. Marketing strategiyalarining samaradorligi ularni amalga oshirish taktikasini yanada ishlab chiqishni nazarda tutadi.

Strategik faol korxonaga ichki muhit ishtirokchilariga, mikromuhit subektlariga maqsadli ta'sir ko'rsatishi va tashqi muhit sharoitlariga moslashishi, strategiyani amalga oshirish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratishi va shu bilan strategik maqsadlarga erishish uchun asos yaratishi kerak. Bozor munosabatlarini chuqurlashtirish sharoitida korxonaga faoliyatining samaradorligiga erishish uchun marketing strategiyasi eng muhim funksional strategiya hisoblanadi, chunki u har bir alohida bozorda (bozor segmentida) va har bir mahsulotga nisbatan maqsad hamda vazifalarni asoslashni ta'minlashga mo'ljallangan. Zamonaviy sharoitda marketing strategiyasini shakllantirishni asalarichilik mahsulotlari bozorida korxonalarining samarali strategik rivojlanishining asosi deb hisoblash mumkin, bu ayniqsa quyidagi omillar bilan izohlanadi:

- asalarichilik bozori to'yingan va raqobatning yuqori intensivligiga ega, shuning uchun samarali faoliyat yuritish uchun bozor ishtirokchilari maqsadli segmentni o'ziga xos ehtiyojlari bilan aniqlashlari kerak, bu bozorni to'g'ri segmentasiyalash va marketing vositalaridan foydalanish sharoitida mumkin;

- zamonaviy ishbilarmonlik muhiti yuqori turbulentslik bilan tavsiflanadi, bu korxonalariga qo'shimcha bozor imkoniyatlarini taqdim etishi yoki aksincha, uning muvaffaqiyatli ishlashi uchun mumkin bo'lgan tahdidlarni aniqlashi mumkin. Bozor kon'yunkturasini doimiy monitoring qilish ishtirokchilarning bozor imkoniyatlarini kuzatish, ulardan strategiyalarni amalga oshirish jarayonida foydalanish va shu bilan birga risklarni kamaytirish imkonini beradi. Marketing tadqiqotining ushbu komponenti marketing strategiyasini shakllantirish jarayonida uslubiy vositalarni tanlash uchun asos bo'lib xizmat qiladi;
- xalqaro va ichki bozorlarda raqobatning yuqori darajasi asalarichilik tarmog'i korxonalaridan bozorda o'z o'rnini egallash imkonini beradigan adekvat raqobatbardosh harakatlarni talab qiladi. Raqobat strategiyasini belgilash zarur; tashqi o'zgarishlarga aniq javob mexanizmini shakllantirish; biznesning aniq dolzarb masalalarini hal qilish;
- iste'molchining xarakteri, odatlari, afzalliklari va xulq-atvoridagi o'zgarishlarni hisobga olish korxonalarining bozor strategiyasi modelini to'g'rilashda muhim ahamiyatga ega.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tahlil natijalariga ko'ra, qishloq xo'jaligining kichik korxonalari mahsulotlarni saqlash uchun shart-sharoitlar bilan yetarli darajada ta'minlanmaganligi natijasida ular bozorda raqobatdosh ustunliklarini yo'qotayotgani aniqlangan. Lekin, asalarichilik sohasida asosiy mahsulotni (asalni) saqlash juda aniq shartlarni talab qilmaydi. Biroq saqlash muddati ancha cheklangan, odatda bir yil, undan keyin asal va boshqa asalarichilik mahsulotlari sifati va foydaliligini biroz o'zgartiradi. Albatta, asalni noto'g'ri saqlash sharoitlari tufayli o'zining tarkibiy xususiyatlarini o'zgartirishi mumkin, ammo salbiy atrof-muhit haroratida saqlash ham uning ozuqaviy qiymatini deyarli o'zgartirmaydi ya'ni, -20 °C da asal qalin bo'ladi.

Shuning uchun muammoni hal qilishning barcha bosqichlarida marketing tadqiqotlaridan kompleks foydalanish taklif etiladi.

Marketing strategiyasi biznesning umumiy strategiyasidan kelib chiqadigan muhim tarkibiy qismdir, chunki u o'z mahsulotlarini farqlash va marketing faoliyatning maqsadi va belgilangan bozor maqsadlariga moslashtirish orqali korxonaga raqobatdosh ustunlikka erishishga yordam beradi. Raqobat kurashi kuchayib borayotgan so'nggi paytlarda asalarichilik sohasidagi barcha toifadagi korxonalar faoliyatida mahsulot ishlab chiqarish va sotishda maksimal darajada ko'zlangan natijalarga erishishda korxonalar faoliyatini faqat iste'molchilar ehtiyojlariga yo'naltirish zarurati belgilandi, bu muvaffaqiyatning asosiy omili hisoblanadi.

Asalarichilik korxonalari raqobatbardosh bozorlarda faoliyat yuritadi va eng yaqin raqobatchilarning mahsulotlaridan deyarli farq qilmaydigan (yoki ozgina farq qiladigan) mahsulotlar ishlab chiqaradi. Bundan tashqari, mahsulotlar kichik partiyalarda ishlab chiqariladi, bu bozorda fundamental ahamiyatga ega emas. Ushbu korxonalarining strategiyalarni amalga oshirishga tayyor emasligi va boshqaruv tizimlarining nomukammalligini hisobga olgan holda, "eng soddalashtirilgan" marketing vositalaridan foydalanish kerak, deb hisoblaymiz. Shu bilan birga olingan natijalarda korxonaning zaif tomonlariga ko'proq e'tibor berish va ularni bartaraf etish taklif etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Наливайко А. П. Теория стратегий предприятия. Современное состояние и перспективы развития: монография. Киев: КНЭУ, 2001. –227 с.
2. Портер М. Э. Конкурентная стратегия. Методика анализа отраслей и конкурентов. –М.: Альпина Паблишер, 2017. –456 с.
3. Томпсон А. А., Стрикленд А. Дж. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии. –М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. –567 с.
4. Doyle P. Management: strategy and tactics. St. Petersburg: Peter. 1999, 560 p.
5. Карлоф Б. Деловая стратегия: концепция, содержание, символы. –М.: Экономика, 1991. –239 с.
6. Фатхутдинов Р. А. Стратегический менеджмент. –М.: Бизнес-школа "Интел-Синтез", 1998. –416 с.
7. Колпаков В. Концептуальные основы стратегии управления. –Персонал. –2002. –№ 3. –С. 38-44.
8. Оберемчук В. Ф. Стратегия предприятий: краткий курс лекций. –Киев : МАУП, 2000. –127 с.
9. Траут Дж. Траут о стратегии. СПб.: Питер, 2004. –192 с.
10. A.Soliyev, S.Buzrukxonov. Marketing "IQTISOD-MOLIYA" nashriyoti, 2010, 424-b.
11. Ларина Я. С. Формирование и механизмы реализации маркетинговых стратегий в агропродовольственном подкомплексе АПК: монография. –Киев: Пресса Украины, 2008. –344 с.
12. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasida chorvachilik sohasi va uning tarmoqlarini rivojlantirish bo'yicha 2022–2026-yillarga mo'ljallangan dasturni tasdiqlash to'g'risida" qarori, 08.02.2022-yildagi PQ-120-son. <https://lex.uz/docs/5858728>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Jtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

